

Снегір Анна Олександрівна,
студентка IV курсу першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти (групи УМЛ6-1-22-4.0д.)
спеціальності 035 Філологія
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник:

С.В. Жигун, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

ПОВІСТЬ-СПОГАДИ ПРО МИКОЛУ ЗЕРОВА «НЕЗАБУТНЄ, НЕМЕРКНУЧЕ» А. ЦІВЧИНСЬКОЇ: ОСОБЛИВОСТІ КОМПОЗИЦІЇ І НАРАЦІЇ

У статті на підставі аналізу композиційних та наративних особливості повісті-спогадів Алли Цівчинської «Незабутнє, немеркнуче» розкрито особливості жіночого біографічного письма. Зосереджено увагу на таких аспектах, як: тематична специфіка жіночих біографічних творів, використання гетеродієгетичної нарації у ході змалювання особистої історії, фрагментарна структура твору як принцип композиції спогадів у повісті.

Ключові слова: Алла Цівчинська, Микола Зеров, наратор, псевдо гетеродієгетична нарація, композиція, жіноча біографія.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що твір Алли Цівчинської «Незабутнє, немеркнуче» присвячений видатному поету та науковцю Миколі Зерову – ключовій постаті української літератури першої половини XX століття, він залишався поза увагою дослідників. Цей твір є зразком жіночої біографічної прози, яка історично досліджувалася значно менше, ніж твори авторів-чоловіків. Те, що літературна спадщина жінок досліджується рідше, призводить до певної диспропорції у вивченні національного літературного процесу. Аналіз повісті-спогадів «Незабутнє, немеркнуче» дає можливість не лише розширити уявлення про постать Миколи Зерова, а й глибше зрозуміти особливості жіночого біографічного письма.

Твір Алли Цівчинської «Незабутнє, немеркнуче» належить до жанру художньої біографії і водночас – жанру спогадів. Однак у повісті-спогадах письменниця не просто вдається до розповіді про життя Миколи Зерова, а описує події, які переживала особисто – тобто описує, у тому числі, власне життя. Хоча основний фокус твору зосереджений на постаті Зерова, авторка постійно присутня в тексті як безпосередня учасниця подій, а її спогади про їхні із Зеровим спільні моменти становлять основу оповіді. Тож можна стверджувати, що «Незабутнє, немеркнуче» має багато автобіографічного матеріалу, який авторка камуфлює під історію, що трапилася з її подругою.

Метою цієї статті є аналіз специфіки жіночих біографічних творів на прикладі повісті-спогадів Алли Цівчинської «Незабутнє, немеркнуче» заради з'ясування способів самовираження й конструювання ідентичності, до яких вдаються жінки у межах патріархальної культури.

Виклад основного матеріалу. Т. Бовсунівська розвиває думку, що для жіночої автобіографії характерним є те, що часто жінки говорять про себе через інших людей. Жіноча автобіографія – це самоописування через «іншого» (Бовсунівська, 2009: 191). Таке співвіднесення із «іншим» дає можливість жінці осмислити себе і водночас легітимізувати право говорити про власний досвід. Алла Цівчинська вибудовує свою історію не через безпосередній опис власного життя, а через осмислення стосунків із важливою для себе чоловічою постаттю. Ця особливість жіночої автобіографії пов'язана із тим, що патріархат конструює чоловіка як абсолютне, основне «Я», а жінку – як випадкового, несуттєвого іншого (Де Бовуар, 1956).

У повісті-спогадах «Незабутнє, немеркнуче» наратор є гетеродієгетичним в екстрадієгетичній ситуації. Говорячи про гетеродієгетичного наратора в

екстрадієгетичній ситуації, маємо на увазі «наратора, який перебуває поза межами викладеної історії, але є присутнім в розповіді про неї – розповідається історія, у якій наратор не виконує функцій персонажа» (Бехта, 2013: 125; Женетт, 1980).

Якщо подивитися на біографію авторки, можна помітити, що вона є ідентичною історії Лялі, головної героїні твору. Тож твір має псевдо гетеродієгетичну нарацію – авторка розповідає власну історію, але робить це опосередковано, приховуючи свою особистість за образом вигаданої подруги Лялі. Така наративна стратегія уможлиблює Аллі Цівчинській збереження певного рівня особистої дистанції та уникнути прямого розкриття своїх почуттів. Причиною цього є характерний для жіночого письма внутрішній конфлікт: прагнення оприлюднити приватні почуття, тут – до того ж пов'язані з важливою в історико-культурному контексті чоловічою постаттю, і страх суспільного осуду через розкриття жіночою особистісних тем. Проведене дослідження висвітлює механізми психологічного самозахисту жінки-письменниці в патріархальному суспільстві та демонструє, як жінки шукають способи висловитися.

При написанні твору авторка прагнула не скільки подати нові інформативні подробиці про життя Зерова, скільки розповісти власну історію та зберегти пам'ять про нього таким, яким вона сама його бачила. А враховуючи глибоке захоплення, яке вона відчувала до нього, можна сказати, що авторка прагнула не лише відтворити особисті спогади, а й передати читачеві велич його постаті: «Микола Зеров умів, часто між словами, лише для обранців – виразом лица, очей, інтонацією, всією поставою і – зрідка – доречним продуманим жестом підкреслити свій засуд всьому тимчасовому, перехідному і свій респект перед Невмирущим, Вічним. Постать кожного діяча на тернистому шляху боротьби за національне "бути" України безперечно мала в собі більш чи менш яскраво виявлену таку іскру Божу, і Микола Зеров невтомно наголошував в настроях і діяльності кращих людей України співзвучність його ідеалам, закликаючи до тих ідеалів свою аудиторію» (Цівчинська, 1962: 31).

Часто Алла Цівчинська у своїх спогадах звертала увагу на такі речі, які є актуальними для жіночого сприйняття світу, такі як: у що вона була вдягнена, чи був Микола Зеров вродливим, наскільки на нього схожий його син Котик, коли Микола Зеров уперше до неї посміхнувся тощо. Щодо себе-Лялі авторка здебільшого використовує дещо зневажливу лексику, що, видається, теж можна вважати особливістю жіночого письма – Алла Цівчинська знецінює себе у власній історії, вважаючи свою постать менш важливою порівняно з іншою

дійовою особою – видатним поетом і науковцем Миколою Зеровим. Цей жест – зображення себе як другорядної, менш важливої фігури на тлі постаті Зерова – можна тлумачити як почуття провини за свою «недосконалість», притаманну жіночим автобіографіям. Т. Бовсунівська, посилаючись на праці М. Фуко, пише з цього приводу: «Жінці як соціально маргінальному об'єкту в культурі залишено, на думку феміністських дослідників, одне “привілейоване місце” – місце суб'єктивності, що признається: у динаміці сказаного жінкою та заборон формується весь ряд жіночих соціальних ідентифікацій. М. Фуко звертає увагу на те, що дискурс зізнання в культурі – це завжди дискурс провини і що “ідеальною фігурою” втілення провини в історії є жінка» (Бовсунівська, 2009: 186). При описі Лялі Алла Цівчинська вдається до таких фраз, як-от: «дикунка-провінціалка», «що ж то за дівча таке нікчемне», «мрійне провінційне дівча», «зла “рожа”», «дурочка-інститутка». Також у тексті авторка постійно наголошує на тому, як їй ніяково та соромно «нав'язуватися» Зерову, здаватися недостатньо хорошою, не вартою уваги.

Поряд із цим Алла Цівчинська вдається до частого цитування класиків української та зарубіжної літератури, алюзій на певні твори та події літературно-мистецького життя того часу, пише про своє захоплення визначними літературними постатями. Це показує її високу ерудованість і свідчить про глибоку обізнаність у сфері української філології, вона опановувала під час навчання в університеті: «Напоєна мріями, Ляля в думках усе повторювала собі те місце із “Знедолених” Віктора Гюго, що його як мотто взяв Чарлз Діккенс до свого роману “Крихітка Дорріт”: *“Одна усмішка з-під гарненького капелюшка вводить душу до світу мрій”*. Ефект від усмішки Миколи Зерова був не менший!!!» (Цівчинська, 1962: 21).

Висновки і перспективи досліджень. Аналіз композиції показав, що у повісті-спогадах «Незабутнє, немеркнуче» вона будується як ретроспективна, послідовна оповідь. Повість складається з 20 розділів, пов'язаних між собою тематично та хронологічно. Кожен із розділів являє собою один епізод із життя Лялі і розкриває становлення її стосунків з Миколою Зеровим. Такий принцип фрагментарності, на нашу думку, виконує у тексті дві функції. По-перше, подання невеликих за обсягом епізодів зустрічей із Миколою Зеровим дає можливість авторці зосередити увагу на тих моментах, які найбільш яскраво розкривають Миколу Зерова як непересічну геніальну особистість, велич якої хотіла донести до читачів Алла Цівчинська. По-друге, цей прийом посилює сприйняття твору

саме як спогадів, адже фрагментарне подання історії наближує текст до природи функціонування людської пам'яті, де окремі спогади виринають у свідомості більш яскравими епізодами, ніж інші. Повість «Незабутнє, немеркнуче» нагадують мозаїку пам'яті, де кожен фрагмент є самостійним спогадом, що разом утворюють цілісний образ Миколи Зерова у свідомості Алли Цівчинської.

Фрагментарність композиції посилена також тим, що на початку твору подані уривки листів до Алли Цівчинської, роль яких – показати, який шлях пройшов твір перед друком, довести важливість публікації спогадів про Миколу Зерова, обґрунтувати їхню достовірність і право авторки писати.

Проведений аналіз жіночої автобіографії крізь призму взаємодії з «іншим» дає змогу осмислити не лише індивідуальний досвід, а й ширший соціокультурний контекст його формування. Дослідження висвітлює механізми психологічного самозахисту жінки-письменниці в патріархальному суспільстві та демонструє, як жінки шукають способи висловитися. Наративна стратегія Алли Цівчинської – використання псевдо гетеродієгетичної нарації – дозволила приховати автобіографічний характер тексту, адже особиста історія авторки була подана як історія вигаданої подруги. Причиною цього є характерний для жіночого письма внутрішній конфлікт між прагненням висловлювати автентичні почуття і страхом суспільного осуду. Аналіз мемуарної повісті «Незабутнє, немеркнуче» виявляє, як епізоди спогадів про видатного літератора Миколу Зерова дають змогу авторці розповісти про власний автентичний досвід.

Список використаних джерел

- Бехта М. Граматичні вияви оповідача в сучасному художньому тексті. Науковий вісник Чернівецького університету: *Германська філологія*, 2013. Вип. 667. С. 122–128.
- Бовсунівська Т. В. Теорія літературних жанрів: Жанрова парадигма сучасного зарубіжного роману: підручник. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. 519 с.
- Цівчинська А. Незабутнє, немеркнуче... (Повість-спогади про Миколу Зерова). Нью-Йорк, 1962. 66 с.
- De Beauvoir, S., *The Second Sex*. Translated by H. M. Parshley. London : Lowe and Brydone (printers), 1956. 701 p.
- Genette, G. *Narrative Discourse. An essay in method*. Translated by Jane E. Lewin. Ithaca, New York : Cornell University Press, 1980. 284 p.

Reference

- Bekhta M. Hramatychni vyjavy opovidacha v suchasnomu khudozhnomu teksti. Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: *Hermanska filolohiia*, 2013. Vyp. 667. S. 122–128.
- Bovsunivska T. V. *Teoriia literaturnykh zhanriv : Zhanrova paradyhma suchasnoho zarubizhnoho romanu: pidruchnyk*. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskyi universytet», 2009. 519 s.

- De Beauvoir, S., *The Second Sex*. Translated by H. M. Parshley. London : Lowe and Brydone (printers), 1956. 701 p.
- Genette, G. *Narrative Discourse. An essay in method*. Translated by Jane E. Lewin. Ithaca, New York : Cornell University Press, 1980. 284 p.
- Tsivchynska A. *Nezabutnie, nemerknuche...* (Povist-spohady pro Mykolu Zerova). New-York, 1962. 66 s.

A NOVEL-MEMOIR ABOUT MYKOLA ZEROV, “UNFORGETTABLE, UNFORGETTABLE” BY A. TSIVCHYNSKA: FEATURES OF COMPOSITION AND NARRATIVE

Anna Snegir, fourth-year student (bachelor's degree) majoring in «Philology» at the Faculty of Ukrainian Philology, Culture, and Arts of the Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University.

Based on an analysis of the compositional and narrative features of Alla Tsivchynska's memoir-novel “Unforgettable, Unfading,” this article reveals the distinctive features of women's biographical writing. It focuses on aspects such as: the thematic specificity of women's biographical works, the use of heterodiegetic narration in the course of depicting personal history, and the fragmentary structure of the work as a principle of composing memoirs in the novel.

Keywords: Alla Tsivchynska, Mykola Zerov, narrator, pseudo-heterodiegetic narration, composition, female biography.